

КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Ірина Тюрменко

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9350-6868>

1. ВСТУП

Розвиток громадянського суспільства, інтеграція України у європейське співтовариство спонукали до імплементації європейського законодавства із залучення громадськості до національної практики публічного управління. Ці процеси стали відчутними і в діяльності державних архівів України. Комунікації з громадськістю все виразніше набувають двосторонньої симетричної моделі, яка сприяє взаєморозумінню між громадою і архівними установами. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій державні архіви України трансформують форми і методи роботи з метою залучення інститутів громадянського суспільства та громадськості до обговорення законодавчо-нормативних актів, перспектив розвитку архівної галузі, налагодження партнерських відносин із юридичними і фізичними особами, здійснення активної комунікації з різними категоріями користувачів архівних послуг. Розвиток отримали такі напрямки комунікацій: інформування, консультування, діалог, партнерство. Прозорішою стає діяльність державних архівів. Традиційні форми роботи архівів доповнюються сучасними, які дозволяють використовувати інформаційні технології для електронних консультацій з громадськістю, розміщення електронних інформаційних ресурсів на вебсайтах архівних установ, надають інформаційні онлайн-довідки, організують онлайн-конференції, зустрічі, наради тощо, що особливо важливо в умовах світової пандемії. Для визначення місця і ролі комунікацій в управлінській структурі та діяльності державних архівів України було здійснено порівняння з політикою комунікацій у Національних архівах Франції, які накопичили значний досвід у сфері зв'язків з освітніми, науковими установами та загалом із широкою аудиторією громадськості, у тому числі й меценатами.

1.1. Законодавча база, що регламентує залучення громадськості до прийняття публічних рішень

Індикатором розвитку демократичного суспільства є залучення громадян до вирішення суспільно важливих справ, дотримання їх прав і свобод, надання доступу до інформації. Наявність системи комунікацій державних установ із громадськістю сприяють становленню відкритого та прозорого суспільства, де громадські організації відіграють важливу роль у прийнятті державних рішень. Залучення громадян до вирішення суспільно важливих питань регламентовано у низці європейських законодавчих документів, настанов та практик. В основу розроблення європейської політики участі громадян у житті суспільства були покладені такі основоположні документи: Статут Ради Європи (05 травня 1949 р.), ратифікований в Україні 31 жовтня 1995 р. [36]; Європейська Хартія місцевого самоврядування (15 жовтня 1985 р.), ратифікована в Україні 15 липня 1997 р. [6]. На основі задекларованих у Хартії принципів були прийняті «Рекомендації Rec (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті»» (06 грудня 2001 р.) [31], «Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень» (27 вересня 2017 р.) та низка документів щодо правового статусу неурядових організацій, у яких наголошувалося на забезпеченні гендерної рівності у прийнятті урядових рішень, проведенні консультацій, наданні відкритого та легкого доступу до офіційних нормативно-правових актів, забезпеченні прав і свобод громадян тощо [32]. Отриманий досвід був узагальнений у Кодексах кращих практик

участі громадськості у процесі прийняття рішень, перший із яких ухвалено Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи 1 жовтня 2009 р. [7], другий – Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи 30 жовтня 2019 р. [42]. Зокрема, для стимулювання участі громадян у житті держав Кодекс 2019 р. задекларував розширення принципів залучення громадськості до управління на основі прозорості, доступності, відсутності дискримінації; дотримання інклюзивності, підзвітності. Також були визначені рівні участі громадськості у суспільно-політичному житті – від мінімального до максимального, на яких можуть використовуватися різні форми співробітництва з публічною владою: інформування, консультації, діалог, партнерство [42].

Хоча Україна ратифікувала деякі міжнародні та європейські угоди, реальна їх імплементація у життя країни відбувалася поступово, пройшовши декілька етапів. Законодавчі основи політики комунікацій із громадськістю були визначені у Конституції України (1996) та розвинені у низці законодавчих актів. Початок інституалізації комунікацій із громадськістю органів державної влади України був покладний Розпорядженням КМУ від 18 жовтня 2004 р. «Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації», що сприяло введенню до структури апарату органів виконавчої влади відповідального за зв'язки із громадськістю та взаємодію із ЗМІ на загальнодержавному та регіональному рівнях і вплинуло на становлення системи управління зв'язків із громадськістю [31]. Наступний етап розвитку громадянського суспільства пов'язаний із реалізацією рішень, визначених у Постанові КМУ від 03 листопада 2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, згідно з якою вводився в дію «Порядок консультацій із громадськістю з питань формування і реалізації державної політики» [16] та Типове положення «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [22]. Постанова законодавчо закріпила існування інституту громадянського суспільства, процедуру утворення громадських рад при органах державної влади та місцевого самоврядування, механізм електронних консультацій із громадськістю.

Важливим кроком у реалізації політики комунікацій із громадськістю стало ухвалення Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні (24 березня 2012 р.) [37]. Водночас відсутність дієвих інструментів контролю за діяльністю органів державної влади та усталеної практики залучення громадськості до розроблення і «реалізації державної політики та питань місцевого значення», недостатній доступ громадських організацій до фінансової підтримки з боку держави, відсутність єдиної інформаційної політики у сфері залучення громадськості до публічного управління, низький рівень довіри до органів державної влади, нагальна потреба приведення у відповідність законодавств України та ЄС спонукали до ухвалення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки (26 лютого 2016 р.). У документі був розроблений план дій розвитку інституту громадянського суспільства, зокрема наголошувалося на сприянні органів влади у проведенні консультацій із громадськими організаціями з питань розроблення нормативно-правових актів, ініціювання і проведення місцевих референдумів, зборів членів територіальних громад, організацію та проведення громадських слухань та місцевої ініціативи, консультацій із громадськістю і залучення її до розроблення та прийняття важливих суспільно-політичних рішень, програм тощо [12]. Отже, протягом першого двадцятиліття ХХІ ст. українське законодавство закріпило механізми залучення громадськості до публічного управління на різних рівнях виконавчої влади, що сприяло підвищенню ролі громадян та громадських організацій у житті держави, розвитку громадянського суспільства, реалізації інтеграційних прагнень України до ЄС.

1.2. Проблеми залучення громадськості до державного управління у науковій літературі

Проблема зв'язків із громадськістю у системі публічного управління досить широко висвітлена у науковій літературі, проте праць, які висвітлюють питання комунікацій із громадськістю, ще недостатньо. Наукові праці, як правило, охоплюють коло проблем, які віддзеркалюють реалізацію державної політики із налагодження комунікацій із громадськістю у практичній площині. Так, у публікаціях розкриваються загальнотеоретичні та практичні проблеми, що стосуються стратегічних комунікацій як принципу публічного управління [34], особливостей інформаційно-комунікаційних процесів у сфері державного управління [4], принципів, елементів та видів комунікацій [3], діалогу органів публічної влади з територіальною громадою [5], правові механізми використання соціальних мереж у публічному управлінні [33].

Що стосується комунікацій у галузі архівної справи, то проблематика переважно стосується інформаційно-документних комунікацій, цифрових маркетингових комунікацій, архіву як центру наукових і соціальних комунікацій тощо. На жаль, праць, які б висвітлювали проблеми комунікацій із громадськістю в архівній сфері майже немає.

2. КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У СИСТЕМІ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Політика комунікацій із громадськістю була імплементована у практику діяльності архівних установ, що знайшло відображення у низці нормативно-правових актів. Так, якщо Положення про Державний комітет архівів України, яке було затверджене постановою КМУ 11 липня 2007 р. (документ втратив чинність 17 березня 2012 р.), окреслювало напрями співпраці з громадськістю, то Положення про Державну архівну службу України, затверджене Постановою КМУ від 21 жовтня 2015 р., визначило важливість інформування громадян про документи НАФ, посилення взаємодії з громадськістю при вирішенні різнопланових питань, пов'язаних із розвитком архівних установ (пункти 4.35, 4.37, 8) [14]. Нормативно-правова база, що міститься на порталі Укрдержархіву, на вебсайтах державних архівів областей України засвідчує запровадження політики відкритості і прозорості у їх діяльності [13].

Взаємодія Укрдержархіву з інститутами громадянського суспільства відбувається на основі відкритого інформування про політику в архівній сфері, про проведення громадських консультацій у рамках діяльності громадських рад та електронних консультацій із громадськістю; активно запроваджується діалог із громадськістю та розвивається партнерство. Ефективним каналом відкритої комунікації став вебпортал Укрдержархіву та вебсайти державних архівів, соціальні мережі, посилилася співпраця архівних установ зі ЗМІ. Проте дієва політика налагодження ефективних комунікацій із громадськістю у системі управління архівних установ, що передбачає розуміння важливості стратегічного мислення, визначення пріоритетних напрямків розвитку архівів та шляхів досягнення цілей, була розроблена Укрдержархівом лише у 2020 році та викладена у проєкті Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року [28].

2.1. Стратегічне планування – важливий інструмент налагодження комунікацій із громадськістю

Стратегічне планування є важливим компонентом діяльності установ, адже воно спрямоване на перспективи розвитку, на прогнозування ефективних інструментів досягнення намічених цілей. Проєкт стратегічного плану розвитку архівної справи до 2025 року, в якому враховано внутрішні і зовнішні чинники, що будуть впливати на архівне середовище, розроблено на основі SWOT-аналізу. Доцільність стратегічного

планування визначена соціальними, економічними, політичними факторами, спричиненими світовою пандемією, цифровим трансформаційним стрибком, активізацією діяльності територіальних громад, нагальною потребою захисту національного культурного надбання та важливістю піднесення ролі і зміцнення позитивного іміджу архівів у житті країни та світі [28]. Важливими елементами Стратегії стало визначення місії, бачення та візії, як основи подолання викликів та забезпечення поступального розвитку державних архівних установ України. Розроблення стратегії розвитку та визначення місії притаманне для архівних установ розвинених країн світу, зокрема для Національних архівів Франції. Порівняльний аналіз місії Укрдержархіву [28] та Національних архівів Франції [41] відображає табл. 1.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз місії Укрдержархіву та Національних архівів Франції

Визначення	Укрдержархів	Національні архіви Франції
Місія	Зберігати інформаційні ресурси українського народу, забезпечувати рівні можливості та універсальний доступ до них.	Поповнення колекцій, інвентаризація, консервація, реставрація, комунікація, забезпечення розвитку публічних архівів, утворених у центральних органах державної влади, у нотаріальних службах Парижа, приватних фондах, які становлять національний інтерес.
Бачення	Формування пам'яті українського народу. Сприяння реалізації права людини на інформацію, захисту демократії, розвитку держави і громадянського суспільства.	

Закінчення табл. 1

Визначення	Укрдержархів	Національні архіви Франції
Візія	Інтегральна складова світових інформаційних ресурсів людства; ефективні механізми управління, сучасні онлайн-сервіси, взаємодія з науковим сектором та державно-приватним партнерством для примноження та швидкого доступу до архівних документів; забезпечення належних умов зберігання архівних інформаційних ресурсів, які є надбанням української нації.	

Порівняльний аналіз місії Укрдержархіву і Національних архівів Франції окреслив виклики, які стоять перед архівними установами України. Як видно з таблиці, стратегічні цілі, виражені у місії, баченні та візії розвитку державних архівів України, визначають комплекс завдань, вирішення яких є нагальними для модернізації архівної системи. Місія Національних архівів Франції відображає головні процеси роботи з архівними документами з акцентом на комунікацію та фонди юридичних і фізичних осіб, які відносяться до національного культурного надбання.

2.2. Напрями комунікацій із громадськістю в системі державних архівних установ України

Комунікації у державному управлінні, як базове поняття, має досить широке змістове наповнення. Це і зв'язки з громадськістю та міжнародною спільнотою, соціальна реклама і електронне урядування, просування продуктів та послуг, забезпечення доступу до інформації та її поширення, консультування, взаєморозуміння та налагодження діалогу з громадськістю, розвиток партнерських відносин тощо. Є й інше бачення комунікації у сфері державного управління, яке розроблене експертом із комунікацій Д. Ебботом. Це – зв'язок, споживач, криза, креативність, культура [8]. Цей підхід указує на необхідність проведення управління кризовими комунікаціями, застосування у комунікаціях із громадськістю етичних принципів та творчого підходу. Отже, державні комунікації реалізуються різними засобами та інструментами. Форми комунікації в системі державних архівних установ як складова системи публічного управління мають свої особливості, які відображають сферу їх діяльності.

Насамперед необхідно визначити співвідношення термінів «зв'язки із громадськістю» та «комунікації з громадськістю». Терміни є близькими з тією відмінністю, що «зв'язки із громадськістю» відповідають двосторонній асиметричній моделі комунікацій, яка зосереджується переважно на інформуванні громадськості. Термін «комунікації з громадськістю» вказують на модель двостороннього симетричного процесу, а, отже, і на застосування політики взаєморозуміння з інститутами громадянського суспільства та громадськістю за напрямками: інформування, консультування, діалог, партнерство. Власне такий підхід дає можливість залучати громадськість до прийняття важливих рішень, реалізації програм, проєктів, що позитивно впливає на розвиток архівної галузі, формування позитивного іміджу державних установ у суспільстві, сприяє прозорості та відкритості у діяльності архівів.

Зауважимо, що на перших етапах співпраця з громадськістю в системі державних архівів України реалізовувалася саме через модель «зв'язків із громадськістю». Розвиток громадянського суспільства сприяв становленню та поширенню саме моделі «комунікацій із громадськістю». Для першого етапу характерна співпраця за допомогою інформування, що реалізовувалося за допомогою вебпорталу Державного комітету архівів, створеного на початку 2000-х років, та вебсайтів державних архівів, на яких розміщувалася важлива інформація про їх діяльність.

Важливим каналом поширення інформації про діяльність архівних установ стала взаємодія із ЗМІ, тому архівні установи були ініціаторами створення теле- або радіо сюжетів, брали активну участь у передачах на радіо та телебаченні, розміщували публікації у періодичних виданнях. Складовою такої взаємодії є також відслідковування характеру публікацій про архіви. З цією метою архівні установи здійснювали постійний моніторинг ЗМІ та оперативно реагували на їх критику. На вебпорталі Укрдержархіву була започаткована рубрика «Прес-центр» із підрубрикою «Реагування на критику у ЗМІ» (2012 р.) [17]. У рубриках «Новини та повідомлення», «Анонси», «Публікації у ЗМІ» розділу «Прес-центр» вебпорталу Укрдержархіву станом на 2021 р. розміщується інформація про співпрацю державних архівів зі ЗМІ.

Дієві механізми комунікацій із громадськістю у форматі консультування розпочалися з утворення у 2004 р. громадської ради, яка обиралася на два роки згідно з Положенням, затвердженим наказом Державного комітету архівів України 28 жовтня 2004 р. У 2005 р. була створена громадська колегія при Державному комітеті архівів України, яка обиралась на 2 роки. Держкомархів спрямовував свою діяльність на розвиток взаємодії із ЗМІ та громадськістю, на інформаційно-комунікаційне забезпечення суспільно важливих заходів [23], що сприяло пошуку ефективних шляхів спілкування з цільовими аудиторіями через ЗМІ.

Зі створенням Державної архівної служби діяльність громадської ради була продовжена. Політика залучення громадськості до прийняття управлінських рішень простежується і в низці наказів Укрдержархіву впродовж 2012–2021 років. Зокрема, тільки протягом 2020 р. були ухвалені важливі рішення, що стосувалися інформаційно-

комунікаційного супроводу суспільно значущих заходів та взаємодію із ЗМІ [21]; забезпечення взаємодії структурних підрозділів Укрдержархіву під час планування та організації консультацій із громадськістю та ЗМІ [19]; визначення обов'язків Управління комунікацій щодо взаємодії з громадською радою [18]; затвердження складу науково-експертної та науково-видавничої рад, визначення їх функцій; введення в дію оновленого Положення про громадську раду при Державній архівній службі [24] тощо.

Громадська рада при Укрдержархіві виконує функції консультативно-дорадчого органу з реалізації державної політики у сфері архівної справи, діловодства, страхового фонду документації. Завдання, права, процедура обрання складу громадської ради визначалися відповідно до нового Положення, затвердженого 13 жовтня 2020 р. Термін її роботи обмежується двома роками, а склад обирається з представників інституту громадянського суспільства. Продовжувалася практика залучення цільової громадськості до вибору членів громадської ради. На установчих зборах 2012 р. до вибору нового складу громадської ради на 2013–2014 рр. долучилися представники з 15 громадських організацій [20]. У 2018 р. до нового складу громадської ради увійшли представники 17 інститутів громадянського суспільства [25], а у грудні 2020 р. – з 15 [35]. Відповідно до Положення про громадську раду (13.10.2020) до її складу увійшли фахівці у сфері архівної справи, діловодства та створення страхового фонду документації, що підтверджувалося відповідними документами про освіту, науковими дослідженнями, участю у профільних проектах. Упродовж 2011–2021 рр. представники ради долучилися до проведення громадської експертизи нормативно-правових актів, розроблення пропозицій щодо проведення консультацій із громадськістю. Рада узагальнює та подає до Укрдержархіву пропозиції щодо вирішення питань, що мають суспільне значення, здійснює моніторинг за діяльністю Укрдержархіву щодо врахування ним пропозицій і зауважень громадськості [15].

Окрім взаємодії з громадською радою, Укрдержархів співпрацює з громадськістю в межах науково-експертної та науково-видавничої рад. Науково-експертна рада як дорадчий та консультативний орган забезпечує проведення експертної оцінки нормативно-правових актів, реалізації реформ у галузі архівної справи. До її складу входять представники громадських організацій та наукової спільноти. Науково-видавнича рада як дорадчий орган при Укрдержархіві також здійснює ряд важливих функцій, а саме: надання пропозицій щодо напрямків наукових досліджень, визначення цінності архівних документів, їх використання та оприлюднення, перспектив розвитку науково-дослідних установ у сфері документознавства, архівної справи та страхового фонду документації, надання рекомендації до друку спеціальних видань, наукової, науково-популярної, навчальної, довідкової літератури, рекламно-інформаційних матеріалів із архівної справи та документознавства. Члени ради долучаються до впровадження галузевих програм, до призначення заохочувальної премії імені В. Веретеннікова тощо [11]. Члени науково-експертної та науково-видавничої рад беруть активну участь у публічних заходах: засіданнях колегії, міжвідомчих нарадах, наукових конференціях, громадських обговореннях, долучаються до організації виставок тощо.

Комунікація державних архівних установ України відбувалася шляхом врахування пропозицій, наданих громадськістю. Аналіз нормативних документів показав, що ці питання систематично розглядалися на засіданнях Колегії Укрдержархіву. На них підбивалися підсумки стану взаєморозуміння із громадянським суспільством, давалася оцінка ефективності інструментів комунікацій та визначалися шляхи їх удосконалення. Зокрема, у центрі уваги постійно були питання, що стосувалися взаємодії зі ЗМІ та громадськістю; робота зі зверненнями громадян; супровід галузевого вебпорталу «Архіви України» та вебсайтів державних архівних установ; забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно значущих заходів; затвердження щорічних планів проведення консультацій із громадськістю; організація громадського спілкування через офіційний

вебпортал Укрдержархіву; визначення змісту і структури інформаційних матеріалів на офіційній сторінці Укрдержархіву у фейсбуці та офіційному каналі комунікації «Ютуб».

Представники інститутів громадянського суспільства також увійшли до складу дорадчих органів центральних державних архівних установ та держархівів областей України. У 2017 р., зокрема, при Державному архіві Миколаївської області було створено науково-експертну раду, а при держархівах Вінницької, Одеської, Рівненської та Хмельницької областей – громадські ради. Консультування з громадськістю відбувається за питаннями та проблемами, які ініціюють архівні установи.

Важливим напрямом комунікацій стало започаткування діалогу з широкими верствами населення. Діалог із громадськістю відбувається через електронні консультації, які здійснюються у формі індивідуальних та колективних електронних звернень громадян, через мережу «Інтернет» або через засоби електронного зв'язку. Звіти про результати консультацій із громадськістю оприлюднюються на вебпорталі Укрдержархіву у рубриці «Електронне звернення» та на сайті Міністерства юстиції України. Активно використовується прямиий діалог із громадськістю. Зокрема, керівництво Укрдержархіву реалізовувало його у форматі Урядового контактного центру «Уряд на зв'язку» [40] та у форматі «гарячої» телефонної лінії, яка почала активно використовуватися з 2020 р. Тільки у другому півріччі 2020 р. шість разів різні структурні підрозділи Укрдержархіву проводили прямі зустрічі з громадськістю у режимі «гарячої» телефонної лінії [2]. Державні архіви надають відповіді на запити громадян. Зокрема, інформація щодо запитів розміщена на вебпорталі Укрдержархіву у рубриці «Публічна інформація» розділу «Громадянам».

Важливим напрямом комунікацій із громадськістю є встановлення партнерських відносин, що дозволяє реалізовувати суспільно важливі проекти і програми. Починаючи із 2005 р. державні архіви співпрацюють у межах проекту LIBRARIA з компанією «Архівні інформаційні системи». Результатом співпраці стало оцифрування матеріалів історичної періодики. Тільки у 2012 р. було оцифровано 1 000 000 сторінок газет та журналів, що видавалися у різних регіонах України та поза її межами [9]. Із 2009 р. почалася співпраця Центрального державного історичного архіву в м. Києві у рамках міжнародного проекту з віртуальної реконструкції документального архівного надбання Радзивілів та Несвижської бібліотечної колекції. У 2015 р. був підписаний меморандум про співпрацю з Національним архівом Угорщини. Державний архів Закарпатської області в рамках партнерства з Будапештським столичним архівом реалізував проєкт із оцифрування кадастрових карт, виготовлених у 1856–1890 рр., що дозволило створити базу даних, яка є доступною на вебсайтах обох архівів [1].

Партнерство у рамках спільного проєкту «Український мартиролог ХХ століття» об'єднало державні архіви України ще з 1989 р. Проєкт передбачав створення бази даних про жертви політичних репресій. Із 2004 р. «Український мартиролог» став частиною міжнародного проєкту ЮНЕСКО зі створення електронної енциклопедії «Порушення прав людини: міжнародний довідник архівних джерел» [38].

Комунікації у формі партнерства відбуваються, як правило, для спільної реалізації проєктів. Зокрема, активні партнерські відносини розвиває Державний архів Київської області з Вишгородським історико-культурним заповідником.

Робота із налагодження партнерських відносин активізувалася з 2020 р. Тільки за цей рік були підписані партнерські угоди між Укрдержархівом та благодійною організацією «Благодійний фонд “Меморіал Голокосту” “Бабин Яр”»; благодійною організацією «Благодійний фонд “Героїка”»; Херсонською обласною державною адміністрацією, газетою «Кримська світлиця» та громадською організацією «Свромайдан – Крим» для реалізації проєкту «Крим – це Україна». Активно розвиваються відносини із зарубіжними партнерами. Зокрема, підписані угоди із некомерційною сімейно-історичною організацією Family Search

International для оцифрування документів генеалогічного характеру, які відносяться до НАФ України; з Інститутом досліджень тоталітарних режимів та Архівом справ держбезпеки Чеської Республіки для оцифрування документів репресованих осіб за різні роки; з Національним меморіалом катастрофи і героїзму Яд Вашем (Ізраїль); із Меморіальним музеєм Голокосту (США). Протокол про співробітництво між Державною архівною службою України та Дирекцією державних архівів при Президенті Турецької Республіки підписано 3 лютого 2020 р. [27, с. 68-70]. Для популяризації партнерських відносин та залучення партнерів до активної співпраці варто було б на головній сторінці вебпорталу Укрдержархіву та сторінках вебсайтів державних архівів у розділі «Громадянам» започаткувати рубрику «Партнери і Меценати».

Розвиток державних комунікацій, у тому числі і в архівній сфері, сприяв удосконаленню управлінської структури Укрдержархіву. Так, Управління міжнародного співробітництва та документального забезпечення, яке мало у своїй структурі сектор організації виставкової діяльності та зв'язків із громадськістю, у травні 2020 р. було реорганізовано в Управління комунікацій. На цю структуру покладені обов'язки організовувати, координувати та здійснювати технічний супровід діяльності громадської ради. Створення спеціального структурного підрозділу сприяло налагодженню дієвих зв'язків із інститутом громадянського суспільства [27, с. 21]. Формування нової управлінської моделі комунікацій, яка базується на взаємодії архівів із інститутами громадянського суспільства, пов'язана з тим, що зв'язки структурних підрозділів Укрдержархіву з громадськими організаціями та ЗМІ носили обмежений характер і здійснювалися переважно в односторонній формі – через інформування громадськості на вебсайті та публікації статей у науковій періодиці [26, с. 21]. Нова управлінська структура, яка орієнтована на комунікації з громадськістю, відповідає політиці державних комунікацій у сфері публічного управління. Такий структурний підрозділ мають і Національні архіви Франції. Служба комунікацій прикріплена до Дирекції Національних архівів Франції. До функціональних обов'язків Служби комунікацій відноситься: формування політики внутрішніх, зовнішніх комунікацій та комунікацій з меценатами; просування наукової, культурної та освітньої співпраці з різними установами, масмедіа, пресою, громадськістю, партнерами і меценатами [41]. Служба комунікацій – це не просто структурний підрозділ, а орган, який розробляє і керує політикою комунікацій у Національних архівах Франції, пронизуючи усі рівні їх організаційної структури.

Просування Укрдержархіву та державних архівів у мережі «Інтернет» та у соціальних мережах відбувається шляхом оновлення бренду, атрибутом якого стало затвердження сучасного графічного логобуку, введеного в дію наказом Укрдержархіву від 3 вересня 2020 р. Використання логобуку на сайтах та у соціальних мережах, як візитної картки, робить архівні установи впізнаваними в інформаційному просторі. Разом із введенням нового логобуку визначалися і правила його використання.

Отже, Укрдержархів здійснює комунікації з громадськістю через інформування, консультування, діалог та партнерство. Інститути громадянського суспільства залучаються до розгляду актуальних питань розвитку державних архівів, до їх популяризації в інтернет-просторі. Водночас слід підкреслити важливість налагодження комунікацій із тими представниками громадянського суспільства, які є небайдужими до захисту і збереження культурних цінностей, і з меценатами, зокрема. Саме ці цільові групи можуть надати не лише потужну фінансову підтримку, а й бути лобістами розвитку архівної справи на найвищих рівнях державного управління.

2.3. Інструменти комунікацій із громадськістю в системі державних архівів

Становлення громадянського суспільства, цифровізація економіки, розвиток мережевих каналів комунікації, швидке зростання інформаційних потоків уплинули на

переосмислення політики комунікацій у сфері публічного управління загалом, і в системі державних архівних установ зокрема. Якщо на початку 2000-х років переважала пасивна форма поширення інформації громадськості через вебсайти, ЗМІ, публікації у періодиці, організацію виставок, то починаючи з другого десятиліття XXI ст. ситуація почала змінюватися. Сьогодні стоїть питання про здійснення впливу на громадську думку, про налагодження ефективного зворотного зв'язку з інститутом громадянського суспільства. Таке розуміння комунікацій із громадськістю змінило підходи до каналів і засобів комунікацій, адже у масованому потоці масмедіа інформації важливо, щоб інформування громадськості з боку державних архівів було почуте користувачем, ним засвоєне і поширене. Тільки у цьому випадку можна говорити про здійснення впливу на громадську думку.

Упродовж 2012–2021 рр. відбувався процес поступового переходу від поширення інформації саме до комунікації з громадськістю, метою якої є зміна думки про архіви. Зауважимо, що архіви мають особливість: інформаційні ресурси, які містяться у фондах, досить повільно розкривають свій потенціал. Переважно архівні документи стають основою для наукових досліджень, складання аналітичних звітів, надання інформаційних довідок громадянам, тому питання про відкриття усього багатства накопичених знань, ідей, історичної правди та загалом національної пам'яті через документ та за допомогою документа особливо стає актуальним за часів гібридних інформаційних війн, тотальної фейкової інформації, захаращення медіа- та інтернет-простору надуманими новинами, рекламою, масованим контентом низької якості. Розуміючи свою відповідальність за теперішні та майбутні покоління, державні архівні установи як зберігачі унікального історико-культурного спадку стають більш прозорими і відкритими. У поширенні свого впливу на громадськість вони використовують різні канали та інструменти комунікацій. Розширення цих каналів сприяє позиціонуванню архівів як установ, які зберігають інформаційні ресурси українського народу, забезпечують рівні можливості та універсальний доступ до них [28], допомагають становленню демократії, захисту прав громадян [39].

Традиційним каналом популяризації архівних установ залишається масмедіа: інтернет-видання, телебачення, радіо, друковані, у тому числі й електронні, видання. Представлення Укрдержархіву та державних архівних установ у масмедіа демонструє таблиця 2 [25, с. 17; 26, с. 19; 27, с. 26].

Таблиця 2. Представлення архівних установ у масмедіа

Вид каналу	2018	2019	2020
Масмедіа	1690	1507	1299

Як показує табл. 2, у 2020 р. активність представлення архівів у масмедіа дещо зменшилася, проте активнішими стали зустрічі керівництва Укрдержархіву зі ЗМІ. Так, у порівнянні з попередніми роками, у 2020 р. керівництво Укрдержархіву дало 30 інтерв'ю для каналів Україна 24, UA: Культура, ТК «Рада», ЕСО ТВ, ТВ «ДОМ», радіо «Свобода», прес-конференції в Укрінформ тощо [27, с. 26].

Представлення архівних установ у теле- та радіосюжетах, теле- та радіопередачах ілюструє таблиця 3 [27, с. 26].

Таблиця 3. Участь архівних установ у передачах на радіо та телебаченні

Вид каналу	2018	2019	2020
Телебачення	265	223	192
Радіо	220	196	143

Всього	485	419	335
--------	-----	-----	-----

Активну участь у телепередачах та телесюжетах брали Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний архів громадських організацій України, державні архіви Вінницької, Дніпропетровської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Тернопільської, Херсонської та Черкаської областей [27, с. 27–28].

Важлива роль у налагодженні інформування та консультування громадськості належить інтернету та мережевим комунікаціям, які здійснюються за допомогою вебпорталу Укрдержархіву, вебсайтів архівних установ та їх офіційних сторінок у соціальних мережах. На сайтах розміщується важлива інформація про діяльність державних архівів, зокрема про нормативно-правові акти, актуальні події, анонси, наукові заходи, наради тощо. У 2020 р. був оновлений зміст рубрик «Архіви у цифрах та фактах», «Анонси», «Актуально», «Новини», а розмір інформації на офіційному вебпорталі Укрдержархіву у 2019 р. становив 18,2 Гб.

У розділах «Законодавство», «Дорадчі органи», «Громадянам» висвітлюються важливі документи, проекти, програми, які потребують обговорення з громадськістю. Зокрема звіти про діяльність громадських рад розміщуються на порталі Укрдержархіву у рубриці «Громадська рада» розділу «Дорадчі органи». Тільки у 2020 р. на вебпорталі Укрдержархіву в розділі «Громадянам» у рубриці «Консультації з громадськістю» у режимі електронних консультацій з громадськістю було розміщено Стратегію розвитку архівної справи на період до 2025 року, 5 проектів нормативно-правових актів (проекти наказів Міністерства юстиції України «Про внесення змін до Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних», «Про затвердження Типового положення про комісію з контролю за наявністю, станом та розшуком документів») тощо [27, с. 23].

Із 2021 р. активізувалася присутність Укрдержархіву в соціальних мережах. Зокрема, окрім сторінки у фейсбуці, на якій розміщується різнопланова інформація щодо діяльності Укрдержархіву (новини, анонси, виступи на конференціях, нарадах, круглих столах тощо), була створена сторінка у твіттері для текстових повідомлень короткого змісту та сторінка в інстаграмі для розміщення тематичних відео- і фотодобірок, відеороликів, інфографіки тощо. Канал «Ютуб» залишається інструментом для розміщення аудіо- та відеоконтенту [29]. Розширення присутності Укрдержархіву у соціальних мережах сприяє більшому інформуванню суспільства про діяльність державних архівів та документи НАФ, які зберігаються в їхніх фондах, впливає на формування позитивного іміджу у суспільстві про архіви, як установи, які зберігають документальне надбання нації.

Розширилася присутність у соціальних мережах і державних архівів областей України. Станом на квітень 2021 р. усі архівні установи мали сторінки у фейсбуці та розмістили інформацію про архіви в енциклопедії «Вікіпедія». Державний архів Харківської області веде також сторінку у твіттері. Отже, соціальні мережі стали не лише сучасним інструментом поширення об'єктивної та достовірної інформації серед широкого загалу, а й сприяють прозорості і відкритості самих архівів.

Розвиток електронних та цифрових технологій суттєво полегшив комунікації у період пандемії. Віддалена робота стала основним форматом проведення відеоконференцій, відео зустрічей за допомогою віртуальних сервісів Гугл та соціальних мереж.

Отже, державні архівні установи використовують різні канали для поширення інформації про діяльність архівів; для організації консультацій та діалогу з громадськістю щодо політики в архівній сфері тощо.

3. ВИСНОВКИ

Комунікації з громадськістю в архівній сфері є складовою державних комунікацій. Напрями діяльності та їх зміст в узагальненому вигляді відображені у табл. 4.

Таблиця 4. Напрями комунікацій із громадськістю

Напрями комунікацій	Зміст комунікацій	Інструменти комунікацій
Інформування	Поширення інформації серед широкої аудиторії	Вебпортали, вебсайти, соціальні мережі, масмедіа простір
Консультування	Участь громадськості у консультативно-дорадчих органах при державних архівах	Громадська рада, науково-експертна рада, науково-видавнича рада
Діалог	Організація зворотного зв'язку з широкими верствами громадськості	Електронні консультування, «гарячі» телефонні лінії, відповіді на запити громадян
Партнерство	Співпраця з українськими і зарубіжними партнерами	Угоди/меморандуми із залучення партнерів до реалізації проектів і програм

Отже, державні архіви України реалізують комунікації з громадськістю за такими напрямками: інформування, консультування, діалог, партнерство. Найбільш розвиненими є інформування та консультування. Партнерство, як правило, розвивається для реалізації певних програм і проектів, а не як форма впливу на формування політики з планування проектів, програм та загалом політики в архівній сфері. Важливо, щоб розвивалося партнерство з освітніми установами для посилення ролі архівів при підготовці фахівців цієї сфери. Майже не задіяні до процесу комунікацій меценати.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Архівні документи на ресурсах партнерів: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%85-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD/>.
- [2] Графік проведення «гарячої» телефонної лінії Укрдержархівом на друге півріччя 2020 р.: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1353_1.pdf.
- [3] Дзяна Г.О., Дзяний Р.Б. Налагодження комунікації між владою і суспільством у період проведення реформ. Теорія та практика державного управління. 2017. № 2(57). С. 14–20.
- [4] Драчов С.В. Сутність та функції комунікації в системі державного управління. Науковий вісник Академії муніципального управління : Серія «Управління». 2014. Випуск 3. С. 159–167.
- [5] Дрешпак В.М., Липовська Н.А. Забезпечення діалогу органів публічної влади з територіальною громадою : теоретичні та прикладні аспекти. Аспекти публічного управління. 2015. № 5-6 (19-20). С. 57–64.
- [6] Європейська Хартія місцевого самоврядування (15 жовтня 1985 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
- [7] Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень 2009 р. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb>.
- [8] Комунікації в органах державної влади. Київ. Український кризовий медіа-центр. 2016. URL: <https://www.slideshare.net/arynasatovska/ss-72555611>.
- [9] LIBRARIA – архів української періодики онлайн: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: <https://archives.gov.ua/ua/libraria/>.
- [10] Накази Укрдержархіву (Головархіву, Держкомархіву) України за 2011-2021 роки: Офіційний вебпортал Укрдержархіву URL: <https://archives.gov.ua/?s=&y=2011&naDASU=1&from=01.01.2011&to=31.12.2011>.
- [11] Науково-видавнича рада. Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B0/>.

- [12] Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки. Указ Президента України від 26.02.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text>.
- [13] Нормативно-правова база. Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%d0%bd%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be-%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%b0-%d0%b1%d0%b0%d0%b7%d0%b0/>.
- [14] Положення про Державний комітет архівів України. Постанова КМУ 11 липня 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-%D0%BF#Text>.
- [15] Положення про громадську раду при Державній архівній службі України. Наказ Укрдержархіву від 13.10.2020 р. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1364_1.pdf.
- [16] Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Постанова КМУ від 03.11.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.
- [17] Про внесення змін до наказу Укрдержархіву від 16 січня 2012 року. Наказ Укрдержархіву від 12.03.2012. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/193_1.pdf.
- [18] Про внесення змін до наказу Державної архівної служби України від 26.12.2018. Наказ Укрдержархіву від 19.06.2020. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1347_1.pdf.
- [19] Про забезпечення взаємодії структурних підрозділів Укрдержархіву під час планування та організації консультацій з громадськістю. Наказ Укрдержархіву від 13.07.2020. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1350_1.PDF.
- [20] Про забезпечення взаємодії Державної архівної служби, державних архівних установ та спеціальних установ СФД із ЗМІ та громадськими організаціями. Наказ Державної архівної служби від 15.10.2013. URL: [<4D6963726F736F667420576F7264202D20CFD0C8CBC5CFB2D8C5C2C020CDC0CAC0C72E646F63>\(archives.gov.ua\)](https://archives.gov.ua/ua/%d0%bd%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be-%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%b0-%d0%b1%d0%b0%d0%b7%d0%b0/).
- [21] Про забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно значущих заходів та взаємодію із засобами масової інформації. Наказ Укрдержархіву від 30.06.2020. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1349_1.PDF.
- [22] Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації. Постанова КМУ від 03.11.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.
- [23] Про забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно значущих заходів та взаємодію з засобами масової інформації і громадськістю. Наказ Держкомархіву від 01.06.2010; З оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 18 травня 2010 р. «Про співпрацю Держкомархіву та державних архівних установ України із засобами масової інформації у 2009 – I кварталі 2010 р.»: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: Накази Укрдержархіву (Головархіву, Держкомархіву) України за 2011-2021 роки. URL: <https://archives.gov.ua/?s=&y=%20=2011&naDASU=1&from=01.01.2011&to=31.12.2011>.
- [24] Про затвердження Положення про громадську раду при Державній архівній службі України. Наказ Укрдержархіву від 13 жовтня 2020 року: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1364_1.pdf.
- [25] Про підсумки діяльності державної архівної служби у 2018 р. Публічний звіт голови Укрдержархіву Баранової Т.І. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/zvit_2018/zvit_archiv_2018.pdf.
- [26] Про підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2019 р. Публічний звіт Голови Укрдержархіву Хромова А.В. С. 21. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-2019-derjarchiv.pdf.
- [27] Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2020 р. та пріоритети Укрдержархіву на 2021 р. С. 22: URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%A0%D0%A5%D0%86%D0%92%D0%A3-2020.pdf>
- [28] Проект Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року. Офіційний вебпортал Укрдержархіву URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83-%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8.pdf>.
- [29] Про офіційні сторінки Державної архівної служби України у соціальних мережах та розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації «Ютуб». Накази Укрдержархіву від 04 лютого 2021 р. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1394_1.pdf.

- [30] Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації. Розпорядження КМУ (18.10.2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-2004-%D1%80#Text>.
- [31] Про участь громадян у місцевому публічному житті. Рекомендації Rec (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи (06 грудня 2001 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_739#Text.
- [32] Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень. Прийнято Комітетом міністрів ЄС 27 вересня 2017 р. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135>.
- [33] Семененко О.І. Правові механізми використання соціальних мереж у соціальному управлінні. Державне управління : теорія і практика. 2019. № 2. С. 44–50.
- [34] Сивак Т. Теоретичний аналіз сутності поняття «стратегічні комунікації» в публічному управлінні. Теорія та історія державного управління. 2018. № 3(75). С. 36–42.
- [35] Склад громадської ради при Укрдержархіві. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1374_2.pdf.
- [36] Статут Ради Європи (05 травня 1949 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text.
- [37] Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Указ Президента України від 24.03.2012 (втратила чинність 26 лютого 2016 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text>.
- [38] Український мартиролог ХХ століття. URL: <https://archives.gov.ua/um.php>.
- [39] Універсальна декларація про архіви. URL: https://www.ica.org/sites/default/files/UDA_Mar2013_web_UK.pdf.
- [40] Уряд на зв'язку. Архіви для суспільства. Збереження історії нації. URL: <https://ukc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/2018-12-20-11.55.02.mp4>.
- [41] Mission et organisation. Archives Nationales (France). URL: <https://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/fr/web/guest/missions-et-organisation>.
- [42] Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision-Making Process 2019. URL: <https://rm.coe.int/code-of-good-practice-civil-participation-revised-301019-en/168098b0e2>.